

Az ekvivalencia-fogalmak paradoxitása: „A harmadik nyelv”¹

Absztrakt. Az alábbi dolgozat a fordítástudomány műfordításokkal foglalkozó elméleteit járja körül, miközben megállapítja, hogy az irodalmi művek kizárólag deskriptív nyelvészeti terminológiával történő fordításelemzésének az eredményessége megkérdőjelezhető. A munka a mai fordításeméleti diskurzus e már belátott tényét kapcsolja össze a *tertium comparationis* problémájával, ezáltal illusztrálva a hűségnek mint viszonzásznak a poliszémiáját és az eminens szövegek hermeneutikai megközelítésű fordításelemzésének a komplexitását.

A címben megjelölt bonyodalmat, mely tágabb kontextusban a fordítástudomány, a nyelvfilozófia vagy a kognitív pszichológia örök s végérvényesen feloldhatatlannak tűnő problémájának bizonyul, talán a fordításeméletben használatos ekvivalencia-fogalmakkal célszerű megközelíteni, mindenekelőtt pedig az *ekvivalencia* szó etimológiájával. A klasszikus latinban az *aequivaléo* 'ugyanannyit bír', 'ugyanannyit ér' jelentésű ige létezett, az ebből képzett *participium imperfectum activi* alak az *aequivalens*, melynek jelentése ekképp: 'ugyanannyit bíró/ érő', 'ugyanolyan hatást gyakorló/ kifejtő'.

Az értelmező itt rögvest problémába ütközik, hiszen hogyan lehetne például egy német szónak egy német nyelvi és kulturális közegben ugyanolyan jelentésköre és hatása, mint egy magyar szónak egy magyar nyelvi és kulturális kontextusban, ha nemcsak a nyelv mint olyan, de a kulturális beágyazottság is differens, és akkor még a blochi idiolektusokat², a mindenkori percipiáló szubjektív látásmódját nem is érintettem. Abban az esetben is elkülönül a jelentés és a hatás, ha a forrásnyelvi és a célnyelvi szavak végső etimója azonos, például az angol nyelvű *house*, a német nyelvű *Haus* és a magyar nyelvű *ház* esetében. A felvázolt problémát Snell-Hornby tárja fel részletesen, amikor azt állapítja meg, hogy az ekvivalencia fogalma nem alkalmas arra, hogy a fordítástudomány központi kategóriája legyen. Véleménye szerint ráadásul kimondottan káros lehet, mert atomisztikus szemléletet sugall: azt a hazug illúziót kelti, hogy a nyelvek közt tiszta szimmetria van, és mindezzel el

1 A kutatás a TÁMOP 4.2.4.A/2-11-1-2012-0001 azonosító számú *Nemzeti Kiválóság Program – Hazai hallgatói, illetve kutatói személyi támogatást biztosító rendszer kidolgozása és működtetése konvergencia program* című kiemelt projekt keretében zajlott. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg. Jelen tanulmány egy összefoglaló kivonata a *Szabó Lőrinc fordításai a német nyelvű klasszikus prózairodalomból* című értekezés azonos című fejezetének, így több elméleti alapvetés és azokat megvilágító példa is kimaradt az írásból.

2 Bernard BLOCH, *A Set of Postulates for Phonemic Analysis*, Language, 1948/24, 7.

is tereli a figyelmet a fordítás igazi problémáiról.³ Megjegyzendő, hogy Snell-Hornby mellett Paul Kußmaul, a szkoposz-elmélet⁴ egyik képviselője is polemizált az 1980-as években az ekvivalencia-fogalmakkal.⁵

Az említett példák leginkább a deskriptív nyelvészeti szempontú terminológián belül a formális ekvivalenciára hasonlítanak, pontosabban – Nida 1964-es definíciója alapján – egybeesnek vele: „[f]ormális ekvivalenciáról akkor beszélhetünk, ha a fordítás a lehető legnagyobb mértékben megőrzi a forrásnyelv formai sajátosságait.”⁶ Bár a meghatározás – a sarkos fogalmazást kerülendő – óvatosan fogalmaz a „formális megfelelés” kapcsán („a lehető legnagyobb mértékben”), mégis kitűnik belőle az a probléma, mely az ekvivalenciát „egyenértékűségnek” állítja be. A nyelvészeti leíró jellegű terminológia ez utóbbi értelmezésének elővigyázatos mivolta is határozottan implicálja, hogy a szorosan matematikai vagy logikai ekvivalencia-fogalmak és a fordítástudomány ekvivalencia-definíciói nem állnak egymással analóg viszonyban. Catford 1965-ös definíciója már nem annyira elővigyázatos: „[e]gy célnyelvi elem formális ekvivalenciájának feltétele, hogy a célnyelvi lexikai elem vagy grammatikai struktúra ugyanolyan helyet foglaljon el a célnyelv rendszerében[,] mint a forrásnyelvi grammatikai struktúra vagy lexikai egység foglalt el a forrásnyelv rendszerében.”⁷ Catford látszólag egzakt módon definiálja a formális ekvivalenciát, úgy, mintha egy logikai művelettel, matematikai képlettel tisztán leírható volna a forrásnyelvi és célnyelvi szöveg viszonya. Mintha a kapcsolatuk homogén kétváltozós relációként, minden veszteség vagy többlet nélküli, steril lenne („ugyanolyan helyet foglaljon el”), ez pedig – ahogyan az eddig megfogalmazottakból is látszik – nem tartható álláspont.

Mindeddig – ha csak implicáltan is – a *Linguistic Turn* alapvető szkepszise nyomán fogalmaztam, amely a nyelvet a valóság megragadásának transzparens médiumaként feltüntetető elképzeléssel szemben alakult ki.⁸ Azt sem határoztam meg konkrétan, hogy mi a műfaja annak a szövegkorpusznak, amelyről az ekvivalencia-fogalmak ellentmondásos volta kapcsán beszéltem, s így kiderült, hogy a nem irodalmi szövegek (például tudományos, ismeretterjesztő vagy szakszövegek) fordításának esetében sem működőképesek, hanem problematikusak a fordításelmélet meghatározásai. A fordítástudományi irányzatok egyetértenek abban, hogy az irodalmi szövegek polivalenciája⁹ nagyobb, így azok

3 Mary SNELL-HORNBY, *Übersetzen, Sprache, Kultur = Übersetzungswissenschaft – eine Neuorientierung*, hrsg. von Mary SNELL-HORNBY, Tübingen: Francke, 1986, 13–22. Vö. KLAUDY Kinga, *Fordítás I.: Bevezetés a fordítás elméletébe*, Budapest: Scholastica, 1997, 103.

4 A szkoposz-elmélet összefoglalását ld. Christiane NORD, *Textanalyse und Übersetzen: Theoretische Grundlagen, Methode und didaktische Anwendung einer übersetzungsrelevanten Textanalyse*, Tübingen: Julius Groos Verlag, 2009, 26–29.

5 Paul KUSSMAUL, *Verstehen und Übersetzen: Ein Lehr- und Arbeitsbuch*, Tübingen: Narr Francke Attempto Verlag, 2010, 63. Vö. Uő, *Übersetzen als Entscheidungsprozess: Die Rolle der Fehleranalyse in der Übersetzungsdidaktik = Übersetzungswissenschaft – eine Neuorientierung*, Tübingen: Francke, 1986, 224.

6 KLAUDY, *Fordítás I.*, 194.

7 Uo., 194.

8 Ld. *Grundbegriffe der Literaturtheorie*, hrsg. von Ansgar NÜNNING, Stuttgart-Weimar: J. B. Metzlerische Verlagsbuchhandlung, 2004, 147.

9 Uo., 213.

fordításelemzése speciális eset.¹⁰ Az ekvivalencia-fogalmak meghaladása nélkül nemigen lehet beszélni a fordításelemzési diskurzusba: be kell látni, hogy nem nyelveket, hanem kultúrákat kell összehasonlítani.

Gadamer szerint az irodalmi szövegekben igazán *mondó* a szó (*Wort*). Ezek az eminens¹¹, eredeti és tulajdonképpen értelemben vett szövegek¹², melyeknek közös jellemzője, hogy asszociatív horizontjuk tágabb, poliszémiájuk is karakteresebb. Gadamer szerint „[n]em könnyű helyesen megragadni a szónak ezt az önprezen[ciáját]”¹³, márpedig a szó éppen itt, és csak itt, az „irodalmi szövegben nyeri el teljes önprezen[ciáját]”.¹⁴ Gadamer szövegezéséből kitűnik, hogy „az irodalmi szöveg saját státusszal rendelkezik” és hogy az „értelemvonatkozások szövevénye soha nem merül ki teljesen azokban a relációkban, amelyek a szavak főjelentései között állnak fenn.”¹⁵

A relativitás működtetésével – azt gondolom – feloldhatóvá válik az ekvivalencia-fogalmak paradoxitása. Minden leíró nyelvészeti ekvivalencia-definíció a forrásnyelvi variánst tekinti kiindulópontnak, s ehhez méri a célnyelvben kialakított szövegvariánst. Ám a probléma hermeneutikai szempontú megközelítésével megváltoztatható a nullpont, s érthetőbbé válik a fordítás, főképpen a műfordítás mechanizmusa. A forrásnyelvi és a célnyelvi szövegvariánsnak ugyanis létezik egy közös pontja, ha úgy tetszik, metszete, amely összeköti őket. Ez a „nyelven kívüli tartalom”¹⁶, a *die Sache selbst*, a metanyelvi vagy metakommunikatív üzenet, a gadameri önprezencia¹⁷, az Antal László-féle „denotátum”¹⁸, a „harmadik nyelv”¹⁹, a *tertium comparationis*²⁰, a mediális

10 Ld. Itamar EVEN-ZOHAR, *A fordítás helye az irodalmi (több)rendszer elméletében*, ford. Janovits Enikő Mária = *Kettős megvilágítás: Fordításelméleti írások Szent Jeromostól a 20. század végéig*, szerk. JÓZAN Ildikó – JENEY Éva – HAJDU Péter, Budapest: Balassi, 2007 (Pont fordítva 4), 218.

11 Vö. Hans-Georg GADAMER, *Az „eminens” szöveg és igazsága*, ford. Tallár Ferenc = Uő, *A szép aktualitása*, Budapest: T-Twins, 1994, 188–202; Hans-Georg GADAMER, *A szó igazságáról*, ford. Poprády Judit = Uő, *A szép aktualitása*, 111–142; Hans-Georg GADAMER, *Szöveg és interpretáció*, ford. Hévízi Ottó = *Szöveg és interpretáció*, szerk. BACSÓ Béla, Budapest: Cserépfalvi, é. n., 17–43.

12 GADAMER, *Szöveg és interpretáció*, 33.

13 Uo. 33. Hévízi Ottó fordításában: önprezentáció. Ez azonban nem annyira szerencsés jelentésbeli megfelelője a *Selbstpräsenz* (ön-jelenlét) értelmének.

14 GADAMER, *Szöveg és interpretáció*, 34.

15 Uo., 34.

16 Ld. PAPP György, *A magyar fordítástudomány időszerű kérdései*, *Hungarológiai Közlemények*, 44 (1980), 19–20.

17 GADAMER, *Szöveg és interpretáció*, 33.

18 Antal László fogalomrendszerében a denotátum – véleményem szerint – éppen ezt a gondolati magot jelöli. Vö. ANTAL László, *A jelentés világa*, Budapest: Magvető, 1978; László ANTAL, *Questions of Meaning*, Mouton: The Hague, 1964; László ANTAL, *Content, Meaning, and Understanding*, Mouton: The Hague, 1964. A denotáció fogalmának elméleti (logikai, szemantikai és szemiotikai) megközelítéseit összefoglalva ld. *Grundbegriffe der Literaturtheorie*, 28.

19 Ld. Sherry SIMON, *Cultural and Textual Hybridity*, *Across Languages and Cultures*, 2001/2, 227–236.

20 Ld. Umberto ECO, *A tökéletes nyelv keresése*, ford. Gál Judit – Kelemen János, Budapest: Atlantisz, 1998, 327.

Az előzőekben felvázolt gondolat a fordításelméletben nem reflexió nélküli: számos megközelítés közül három plauzibilis analógiát emelek ki, miközben többre csak utalok.

1.) Gideon Toury, a tel-avivi fordítóiskola megalapítójának célja, hogy az aktuális fordítói döntések mögött rejlő – talán szabályokba sosem rendezhető – működési rendszert feltárja. A fordítói döntések magyarázatát Toury – szerencsésen – nem a nyelvi rendszerek, hanem a kultúrák és irodalmi kánonok különbségeiben keresi, és a célnyelv felé próbálja fordítani a fordításkutatók figyelmét. A forrásnyelvi szövegnek való megfelelést adekvátságnak, a célnyelv követelményeinek való alkalmasságot megfelelésnek nevezi, ha pedig a célnyelvi olvasókra is tekintettel vagyunk, be kell vezetni az elfogadhatóság követelményét is.²⁷ Így az ekvivalencia-fogalmak mint a fordításelmélet központi kategóriái fokozatosan átadják a helyüket az imént említett *adequacy* – *appropriacy* – *acceptability* hármast kategóriájának.²⁸

2.) „[M]ennyiben szolgálhatja az értelem visszaadását épp a hűség? A szavak hű lefordítása szinte sosem adhatja vissza az eredeti mű értelmét”²⁹ – írja Walter Benjamin, aki már 1923-ban észlelte azt a problémát, melyet a nyelvészet egyes irányai az 1980-as években az ekvivalencia-fogalmak eltüntetésével igyekeztek feloldani. Benjamin a következő példával mintha ugyanarra a problémára térne ki, amelyet az elemzés elején a *ház* – *house* – *Haus* szavak differens kultúrákör és heterogén befogadás miatti elkülönülő jelentései kapcsán fogalmaztam meg: „meg kell különböztetnünk az elgondolt dolog és az elgondolás módjának intencióját. A »Brot« és a »pain« szóban ugyanazt gondoljuk, ám az elgondolás módja máris különbözik. Az elgondolás módja teszi ugyanis, hogy németek és franciák számára mást-mást jelentenek ezek a szavak”.³⁰ Mi több, Benjamin esszéje a fordítást akképpen határozza meg, mint ami új próbája – a maga tisztaságában soha meg nem ragadható – „rejtett tartalom” kinyilatkoztatásának: „a fordítás az, ami a művek örök továbbélésén és a nyelvek végtelen újjáéledésén kigyúlva, elvégzi mindig a nyelvek szent sardadásának próbáját: mennyire jár közel rejtett tartalmuk a kinyilatkoztatáshoz”.³¹ Úgy hiszem, ez a „rejtett tartalom” valódi szinonimája annak, amit eddig többnyire gondolati magnak neveztem, ráadásul Benjamin is szól a „nyelvekben elrejtett magról”³², a kinyilatkoztatás pedig azon a soha hozzá nem férhető, hipotetikus, tiszta nyelven lenne elérhető, melyet „harmadik nyelvnek” (*tertium comparationis*) nevezek.

Benjamin esszéjének egy nem annyira artikuláltan kifejtett hasonlata ugyancsak idevágó: „[a]hogy [...] egy edény cserepeinek ahhoz, hogy össze-

27 KLAUDY, *Fordítás I.*, 103. Vö. GIDEON TOURY, *In Search of a Theory of Translation*, Tel-Aviv: The Porter Institute for Poetics and Semiotics, 1980.

28 KLAUDY Kinga, *A fordítás elmélete és gyakorlata: angol/ német/ francia/ orosz fordítástechnikai példatárral*, Budapest: Scholastica, 1994, 79. Az említett fordítóiskola tagjaként ugyancsak ki lehetne emelni Itamar Even-Zohar írásait.

29 Walter BENJAMIN, *A műfordító feladata*, ford. Tandori Dezső = *Kettős megvilágítás*, 191.

30 *Uo.*, 191.

31 *Uo.*, 188.

32 *Uo.*, 188.

illeszthetők legyenek, a legparányibb peremvonalrészletükkel is illeszkedniük kell egymás vonalához, ám azonosnak lenniök korántsem szükséges, így kell a fordításnak, az eredeti mű értelméhez való mindenképpen hasonulás helyett [...] olyképp alakulnia, hogy a kettő együtt, mint egyetlen edény töredéke, töredéke egyetlen nagyobb nyelvnek, jelenjék meg.”³³ Itt a forrásnyelvi és a célnyelvi szöveg relációja jól láthatóan rokon azzal a viszonytal, melyet eddig megismertetni szándékoztam. Ám e benjaminista felfogásban többletként ismerszik fel az a sajátság, mely a forrásnyelvet és a célnyelvet vagy egyszerre több célnyelvet egymás komplementerének tételez fel. Egymást kiegészíteni jönnek létre a fordítások, melyek nem egyenértékűek. Paul de Man is megjegyzi Benjamin-kritikájában, hogy az „eredetiben *folgen* áll és nem *gleich*”.³⁴ Így a szerkezet metonimikus, az edénydarabok érintkeznek, de nem egyeznek meg, tehát a célnyelvi és forrásnyelvi szöveg nem állhat egymással ekvivalens viszonyban. Az „eredeti itt csak annyiban lényeges a számára, amennyiben fordítót és művét már fölmentette a közlendő dolog ügye, s rendezése alól. A fordítás területén is érvényes: *en arkhé én ho logosz*, kezdetben volt a Szó (das Wort).”³⁵ Benjamin e gondolatát ismétlem, amikor azt mondtam, hogy bár a forrásnyelvi szöveg – a fordítási tevékenység szempontjából – szükségszerűen kezdőpontként szolgál a fordító számára, de éppen egy magasabb értelemvonalhoz megvilágítása céljából, mely értelemvonalhozást (gondolati mag) a reprezentációk (forrásnyelvi és célnyelvi szöveg) nullpontjának neveztem, implikálva azt, hogy nemcsak a célnyelvi szöveg írójának, a fordítónak, de a forrásnyelvi szöveg szerzőjének is ez a bázisa.

36

Benjamin a fordításnak talán túlságosan is messianisztikus szerepet tulajdonít, amikor azt mondja, hogy „ami a nyelvek alakulásában megmutatkozik, sőt, megteremtődni próbál, az a tiszta nyelv magva éppen. Míg azonban ez a mag, ha az életben rejtve és töredékesen is, de mégis jelenvalóan maga szimbolizált dolog, az alakzatokban csak szimbolizálóként lakik. Ama végső lényegiség, amely maga a tiszta nyelv, a nyelvekben csak a nyelvihez s változásaihoz kötődik, az alakzatokban a súlyos és idegen értelem terhét hordozza. Hogy ettől eloldozza, hogy a szimbolizálóból szimbolizáltat alakítson, hogy a tiszta nyelvet [...] visszanyerje: ez a fordítás hatalmas – és egyetlen – képessége.”³⁶ Véleménye szerint tehát a fordítás megoldhatja a forrásnyelvi szöveg „tisztatlanságának” a problémáját. Azt „a tiszta nyelvet, amely az idegen nyelvbe száműzetett, a maga nyelvének közegében megváltsa, hogy a műben foglalul ejtett az átköltés során megszabadítsa”³⁷ – Benjamin így nevezi meg az esszéje címében is jelzett műfordító feladatát. Ám megjegyzendő, ez a műfordító örökké elérhetetlen, de folyamatosan a felé törekvő feladata, hiszen a célnyelvi elemek értelemvonalhozásai is fertőzöttek. Ha nem azok lennének, akkor azt tételezem föl, hogy létezne az úgynevezett tiszta nyelv (*reine*

33 Uo., 192.

34 Paul DE MAN, *Walter Benjamin A műfordító feladata című írásáról*, ford. Király Edit = *Kettős megvilágítás*, 263.

35 BENJAMIN, *A műfordító feladata*, 192.

36 Uo., 193.

37 Uo., 193–194.

Sprache), a *tertium comparationis*, a „harmadik nyelv”. Benjamin pedig föltételezi: „[e]bben a tiszta nyelvben, amely már nem gondol el s nem fejez ki semmit, hanem mint kifejezés nélküli és teremtő Szó azonos azzal, amit mindegyik nyelv elgondol, ebben a nyelvben végre minden közlés, minden értelem és minden intenció olyan szintre emelkedik, ahol elenyészik. És éppen innét igazolódik a fordítás szabadsága, mely újabb s magasabb rendű jogra irányul.”³⁸ Azaz kissé szélsőségesen parafrázálva: a műfordítások elemzésénél elvetendő a fordítási hűség minőségének a vizsgálata, melyeket a különböző ekvivalencia-fogalmakkal jelölt a fordításelméleti diskurzus: „a szabadság a tiszta nyelv kedvéért érvényesül a maga nyelvén.”³⁹

3.) Az utolsó megközelítés Antal Lászlótól, az amerikai strukturalista nyelvészektől egyik első magyar képviselőjétől származik, akinek denotáció-fogalma nem a klasszikus Hjelmslev-féle konnotáció–denotáció szemiotikai modell viszonyában értelmezendő, hiszen nem zárja ki a nyelven kívüli szempontokat, éppen ellenkezőleg. Antal is szakít azzal a közhiedelemmel, amely a nyelvészeti központú fordítási terminológiában ma is makacsul tartja magát, miszerint „az ekvivalencia kialakítása nyelvtől nyelvhez halad, azaz szót szóval, szerkezetet szerkezettel, mondatot mondattal vetünk össze.”⁴⁰ Antal három mélységi szintet különít el:

„A” nyelv jelei → „A” nyelvi jelentés → denotátumok (nyelven kívüli tartalom)
→ „B” nyelvi jelentés → „B” nyelv jelei⁴¹

Látható, hogy Antal a fentebb említett gondolati magstruktúrát járja körül, és a nyelven kívüli tartalomban, a jeltárgyak és denotátumok síkján, egy harmadik mélységi szinten látja a megoldást. A definíció a denotátumot központi szerephez juttatva fogalmazza meg, hogy „[a] fordítás mint művelet nem más, mint [amikor] egy bizonyos nyelv jelentéseinek keresztül leírt denotátumot egy másik nyelv jelentéseinek keresztül írunk le”.⁴²

Megjegyzendő, hogy több alkalommal szándékosan szélsőségesen fogalmaztam az ekvivalencia-fogalmak paradoxitása kapcsán, célom mégsem a deskriptív nyelvészeti terminológia teljes elvetése volt – hiszen annak használata a műfordítás-elemzés során is több szinten szükséges –, hanem a megkerülhetetlen probléma és egy értelmezési keret felvázolása.

Irodalom

- ANTAL László, *A jelentés világa*, Budapest: Magvető, 1978.
ANTAL, László, *Content, Meaning, and Understanding*, Mouton: The Hague, 1964.
ANTAL, László, *Questions of Meaning*, Mouton: The Hague, 1964.
BABITS Mihály, *Memento = BABITS Mihály Összegyűjtött versei*, szerk. BELIA György, Budapest: Szépirodalmi, 1982.

38 Uo., 193.

39 Uo., 193.

40 Vö. PAPP, A *magyar fordítástudomány*, 18.

41 Uo., 19.

42 Uo., 19. Hazai viszonylatban természetesen még ki lehetne emelni Albert Sándor, Józán Ildikó és Szegedy-Maszák Mihály ide vonatkozó alapvetéseit.

- BENJAMIN, Walter, *A műfordító feladata*, ford. Tandori Dezső = *Kettős megvilágítás: Fordításelméleti írások Szent Jeromostól a 20. század végéig*, szerk. JÓZAN Ildikó – JENEY Éva – HAJDU Péter, Budapest: Balassi, 2007 (Pont fordítva 4), 183–195.
- BLOCH, Bernard, *A Set of Postulates for Phonemic Analysis*, Language, 1948/24.
- DE MAN, Paul, *Walter Benjamin A műfordító feladata című írásáról*, ford. Király Edit = *Kettős megvilágítás: Fordításelméleti írások Szent Jeromostól a 20. század végéig*, szerk. JÓZAN Ildikó – JENEY Éva – HAJDU Péter, Budapest: Balassi, 2007 (Pont fordítva 4), 240–267.
- DERRIDA, Jacques, *Bábel – térítők*, ford. Flaisz Endre = *Kettős megvilágítás: Fordításelméleti írások Szent Jeromostól a 20. század végéig*, szerk. JÓZAN Ildikó – JENEY Éva – HAJDU Péter, Budapest: Balassi, 2007 (Pont fordítva 4), 268–309.
- ECO, Umberto, *A tökéletes nyelv keresése*, ford. Gál Judit és Kelemen János, Budapest: Atlantisz, 1998.
- EVEN-ZOHAR, Itamar, *A fordítás helye az irodalmi (több)rendszer elméletében*, ford. Janovits Enikő Mária = *Kettős megvilágítás: Fordításelméleti írások Szent Jeromostól a 20. század végéig*, szerk. JÓZAN Ildikó – JENEY Éva – HAJDU Péter, Budapest: Balassi, 2007 (Pont fordítva 4).
- GADAMER, Hans-Georg, *Az „eminens” szöveg és igazsága*, ford. Tallár Ferenc = Uő, *A szép aktualitása*, Budapest: T-Twins, 1994, 188–202.
- GADAMER, Hans-Georg, *A szó igazságáról*, ford. Poprády Judit = Uő, *A szép aktualitása*, Budapest, T-Twins, 1994, 111–142.
- GADAMER, Hans-Georg, *Szöveg és interpretáció*, ford. Hévízi Ottó = *Szöveg és interpretáció*, szerk. BACSÓ Béla, Budapest: Cserépfalvi, é. n., 17–43.
- HEINE, Heinrich, XLIX = Uő, *Historisch-Kritische Gesamtausgabe der Werke*, bearb. von Pierre GRAPPIN, Hamburg: Hoffmann und Campe, 1975, Bd. 1/1.
- KLAUDY Kinga, *A fordítás elmélete és gyakorlata: angol/ német/ francia/ orosz fordítás-technikai példatárral*, Budapest: Scholastica, 1994.
- KLAUDY Kinga, *Fordítás I.: Bevezetés a fordítás elméletébe*, Budapest: Scholastica, 1997.
- KUßMAUL, Paul, *Übersetzen als Entscheidungsprozess: Die Rolle der Fehleranalyse in der Übersetzungsdidaktik = Übersetzungswissenschaft – eine Neuorientierung*, Tübingen: Francke, 1986.
- KUßMAUL, Paul, *Verstehen und Übersetzen: Ein Lehr- und Arbeitsbuch*, Tübingen: Narr Francke Attempto Verlag, 2010².
- NORD, Christiane, *Textanalyse und Übersetzen: Theoretische Grundlagen, Methode und didaktische Anwendung einer übersetzungsrelevanten Textanalyse*, Tübingen: Julius Groos Verlag, 2009⁴.
- NÜNNING, von Ansgar, szerk., *Grundbegriffe der Literaturtheorie*, Stuttgart–Weimar: J. B. Metzlerische Verlagsbuchhandlung, 2004.
- PAPP György, *A magyar fordítástudomány időszerű kérdései*, Hungarológiai Közlemények, 44 (1980).
- SCHLEIERMACHER, Friedrich, *A fordítás különféle módszereiről*, ford. Dömötör Edit = *Kettős megvilágítás: Fordításelméleti írások Szent Jeromostól a 20. század végéig*, szerk. JÓZAN Ildikó – JENEY Éva – HAJDU Péter, Budapest: Balassi, 2007 (Pont fordítva 4), 119–150.
- SIMON, Sherry, *Cultural and Textual Hybridity*, Across Languages and Cultures, 2001/2.
- SNELL-HORNBY, Mary, *Übersetzen, Sprache, Kultur = Übersetzungswissenschaft – eine Neuorientierung*, hrsg. von Mary SNELL-HORNBY, Tübingen: Francke, 1986, 13–22.
- TOURY, Gideon, *In Search of a Theory of Translation*, Tel-Aviv: The Porter Institute for Poetics and Semiotics, 1980.

Paradoxicality of the equivalence-notions: *tertium comparationis*

This essay examines the theories of literary translations and claims that the efficiency of analysing literary works' translations is questionable if it is merely applied by the nomenclature of descriptive grammar. The purpose of this study is to connect this acknowledged fact of the current discourse of translation theories to the issue of *tertium comparationis* which indicates the polysemy of loyalty as point of reference and the complexity of analysing eminent texts' translations using a hermeneutic approach.

Keywords: translation theory, literary translation, equivalence, *tertium comparationis*.

Barna László
Miskolci Egyetem
Modern Filológiai Intézet
Német Nyelv- és Irodalomtudományi Tanszék
Miskolc, 3515 Miskolc-Egyetemváros
metalepszis@gmail.com

